

Etelä-Savon hyvinvointialueen neuvolasuunnitelma 2023-2026

Sisällysluettelo

JOHDANTO	3
2 TOIMIALAA KOSKEVAT TIEDOT	4
2.1 Palvelujen tuottaja	4
2.2 Toimintayksikön suunnittelusta ja seurannasta vastaavien henkilöiden tiedot	4
3 ETELÄ- SAVON HYVINVOINTIALUEEN STRATEGIA	5
3.1 Missio.....	6
3.2 Arvot.....	6
3.3. Visio	6
3.4 Laadulliset tavoitteet.....	6
3.5 Neuvolapalveluiden toiminta-ajatus ja arvolupaus	7
4 EHKÄISY- JA PERHESUUNNITTELU NEUVOLA.....	7
4.1. Tavoitteet ja tehtävät	7
5 ÄITIYSNEUVOLA.....	9
5.1 Tavoitteet ja tehtävät	9
5.2 Asiakkaan hyvinvoinnin ja terveyden seuranta äitiysneuvolassa.....	9
5.3 Ensimmäinen puhelinkontakti neuvolaan.....	10
5.4 Raskauden ensimmäinen käynti neuvolassa.....	10
5.5 Muut raskauden seurantakäynnit.....	10
5.6 Raskaudenaikainen kotikäynti.....	11
5.7 Synnytyksen jälkeinen kotikäynti.....	11
5.8 Synnytyksen jälkeinen jälkitarkastuskäynti	12
5.9 Lääkärin tarkastukset	12
5.10 Odottavan perheen laaja terveystarkastus	12
5.11 Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa.....	13
5.12 Sikiöseulonta – ja kantajaseulonta tutkimukset	14
5.13 Perhevalmennus.....	15
6 LASTENNEUVOLA	15
6.1. Tavoitteet ja tehtävät	16
6.2 Määräaikaistarkastukset alle vuoden ikäisillä	17
6.3 Määräaikaistarkastukset 1–1 1/2-vuotiailla.....	18

6.4 Määräaikaistarkastukset 2–6-vuotiailla	18
6.5 Laajat terveystarkastukset 4 kk, 18 kk ja 4 v	20
6.6 Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa	20
7 NAISTEN JOUKKOTARKASTUKSET, SEURANTAOHJELMA	22
8 TOIMINTAOHJELMA LASTEN JA NUORTEN SUUN TERVEYDENHUOLLOSSA	22
9 KEHITTÄMISTOIMENPITEET	23
10 TERVEYDENEDISTÄMISEN PAINOPISTEALUEET	24
11 HENKILÖSTÖ	24
11.1 Henkilöstö ja mitoitukset.....	24
11.2 Asiakasmäärät.....	25
11.3 Henkilöstön perehdytys, täydennyskoulutus ja työnohjaus	26
12 TOIMITILAT.....	27
13 TOIMINNAN JA TULOKSELLISUUDEN ARVIOINTI	28
LIITTEET	29
LÄHTEET	31

JOHDANTO

Hyvinvointialueen tulee laatia alueellinen neuvolasuunnitelma valtuustokausittain hyvinvointialueen vastuulla olevien neuvolapalvelujen toteuttamiseksi. Suunnitelma hyväksytään hyvinvointialueen aluevaltuustossa ja se on tarkistettava tarvittaessa. Alueellinen suunnitelma korvaa aikaisemmat kunnalliset toimintasuunnitelmat. Suunnitelma tulee liittää lastensuojelulain 12 §:n 3 momentissa tarkoitettuun alueelliseen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan (8. 7.2022/581).

Valtioneuvosto on antanut huhtikuussa 2011 asetuksen (388/2011) koskien neuvolatoimintaa jalasten ja nuorten ehkäisevää suun terveydenhuoltoa ja se on päivitetty 1.1.2023 alkaen. Valtioneuvoston asetus korostaa äitiys- ja neuvolapalvelujen tarvelähtöisyyttä. Palveluiden sisällöt eivät ole muuttuneet. Asetuksen tarkoituksena on ollut parantaa lasten, nuorten ja heidän perheidensä ehkäisevien terveystalvelujen suunnitelmallista, tasoltaan yhtenäistä ja väestön tarpeet huomioon ottavaa toteuttamista maan eri osissa ja vähentää näin alueellista ja terveyskeskusten välistä eriarvoista palvelutarjontaa. Tasoltaan yhtenäisellä ja suunnitelmallisella toteuttamisella tarkoitetaan sitä, että ehkäisevät terveystalvelut kattavat koko ikäluokan ja palvelujen sisältö on riittävän yhdenmukainen koko maassa.

Valtioneuvoston asetuksessa on tarkasti määritelty terveystarkastusten sisältö. Määräaikaiset terveystarkastukset tarjotaan kaikille ennalta määriteltyyn ikä- tai vuosiluokkaan tai muuhun ryhmään kuuluville. Määräaikaisista terveystarkastuksista poisjäävien tuen tarve tulee selvittää. Määräaikaisten terveystarkastusten lisäksi tehdään ylimääräisiä terveystarkastuksia yksilöllisen tarpeen mukaan. Terveystarkastuksia toteutetaan terveydenhoitajan tai lääkärin tarkastuksina tai moniammatillisina laajoina tarkastuksina. Suunterveystarkastuksia tekevät hammaslääkärit, suuhygienistit ja hammashoitajat.

Terveystarkastuksissa selvitetään lapsen ja nuoren terveydentilaa, kasvua ja kehitystä sekä perheen hyvinvointia haastattelulla, lapsen ja nuoren kliinisillä tutkimuksilla ja tarvittaessa muilla menetelmillä. Ne toteutetaan tarpeen mukaan moniammatillisesti ja niiden sisältö määräytyy ikävaiheen ja yksilöllisen tarpeen mukaan. Terveystarkastuksessa pyritään hoidettavissa olevien poikkeamien varhaiseen toteamiseen, arvioidaan jatkotutkimusten, tuen ja hoidon tarvetta sekä ohjataan tarvittaessa jatkohoitoon. Terveystarkastusten yhteydessä tehdään yksilöllinen terveydenhoitosuunnitelma tai tarkistetaan aikaisemmin tehtyä suunnitelmaa. Terveystalvelu ja terveystarkastukset on tehtävä siten, että alle kouluikäisen lapsen ja perheen erityisen tuen tarve tunnustetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa lastenneuvolan määräaikaistarkastuksissa. Merkittävästi hyvinvointiin vaikuttava ennaltaehkäisevä työ tehdään juuri erityisen tuen tarpeessa olevien parissa. Erityinen, tarpeenmukainen tuki tulee järjestää viiveettä. Ennaltaehkäisevässä työssä tulee kiinnittää erityistä huomiota lapsen ja perheen mielipiteen ja kokemusten kuulemiseen.

Etelä-Savon hyvinvointialueella ennaltaehkäisevän terveydenhuollon sekä siihen liittyvän toimintaohjelman kehittämisestä, koordinoinnista ja seurannasta vastaavat neuvolapalveluiden ja opiskeluhuollon ylilääkärit. Neuvolatoiminta sijoittuu organisaatiossa Terveyspalveluiden/ Sosiaali- ja terveyskeskuspalveluiden/ lasten ja nuorten terveyspalveluiden alaisuuteen. Käytännön toiminnasta vastaavat palveluesihenkilöt ja ylilääkäri. Suun terveydenhuollon toiminta sijoittuu organisaatiossa terveyspalveluiden, sosiaali- ja terveyskeskuspalveluiden alaisuuteen. Käytännön toiminnasta vastaavat palveluesihenkilöt ja ylihammaslääkärit. Toimintakäytännöt on järjestetty neuvolatoimintaa ja lasten ja nuorten ehkäisevää suun terveydenhuoltoa koskevan asetuksen mukaisesti ja tähän toimintaohjelmaan on kirjattu toimintakäytännöt. Toimintakäytäntöjen laadinnassa on käytetty apuna Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisua: Neuvolatoiminta, koulu- ja opiskeluterveydenhuolto sekä lasten ja nuorten ehkäisevä suun terveydenhuolto (2014) sekä Neuko- tietokantaa*,

NEUKO-tietokannan sisällöstä vastaa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) ja se sisältää äitiys- ja /lastenneuvo/ammattilaisten käyttöön uusinta näyttöön perustuvaa tietoa sekä kansalliset ohjeistukset ja suositukset. Tietokanta tarjoaa terveydenhoitajille, kätilöille ja lääkäreille laajan tietopakettin, jonka avulla mm. määräaikaisten terveystarkastukset ovat toteutettavissa yhdenmukaisesti, mutta yksilölliset tarpeet huomioiden. Tietokanta on laadittu lähes sadan alan johtavan terveydenhuollon asiantuntijan voimin vuonna 2021, ja sitä täydennetään ja päivitetään säännöllisesti.

2 TOIMIALAA KOSKEVAT TIEDOT

2.1 Palvelujen tuottaja

Etelä-Savon hyvinvointialue
Sosiaali- ja terveyskeskuspalvelut
Lasten ja nuorten terveyspalvelut

2.2 Toimintayksikön suunnittelusta ja seurannasta vastaavien henkilöiden tiedot

Toiminnasta vastaava tulosaluepäällikkö

Heli Järnefelt
puhelin: 040 359 6605
heli.jarnefelt@etelasavonha.fi

Neuvolapalveluiden ylilääkäri

Iida Humalamäki
puhelin: 0403599780
iida.humalamaki@etelasavonha.fi

Etelä-Savon hyvinvointialue Eloisa

Mikkeli: Porrassalmenkatu 35–37, 50100 Mikkeli

Savonlinna: Keskussairaalantie 6, 57120 Savonlinna

Pieksämäki: Tapparakatu 1–3, 76100 Pieksämäki

Vaihde 015 411 4100 | kirjaamo@etelasavonha.fi | www.etelasavonha.fi

Toimintayksiköiden vastaavat esihenkilöt

Toimintayksikkö	Toimintayksikön katuosoite	Toimintayksikön vastaava esimies
Mikkeli	Porrassalmenkatu 35-37, 50100 Mikkeli	Noora Valjakka 0403597083 noora.valjakka@etelasavonha.fi VASTUUALUEET: Mikkeli, Juva, Puumala
Savonlinna	Pihlajavedentie 4, 57120 Savonlinna	Katja Kyllönen puhelin: 044 417 2809 katja.kyllonen2@etelasavonha.fi VASTUUALUEET: Savonlinna, Enonkoski
Pieksämäki	Tapparakatu 1-3, 76100 Pieksämäki	Marja-Riitta Savolahti puhelin: 040 5495 520 marja.riitta.savolahti@etelasavonha.fi VASTUUALUEET: Pieksämäki, Rantasalmi, Kangasniemi, Hirvensalmi, Pertunmaa, Mäntyharju

3 ETELÄ- SAVON HYVINVOINTIALUEEN STRATEGIA

Etelä-Savon hyvinvointialueen strategia muodostaa yhdessä myöhemmin laadittavien alastrategioiden kanssa kokonaisuuden, joka ohjaa hyvinvointialueen strategista johtamista, poliittista ohjausta ja kehittämistyötä.

Etelä-Savon hyvinvointialueen strategian missio, arvot, visio ja laadulliset tavoitteet.

Etelä-Savon hyvinvointialue Eloisa

Mikkeli: Porrassalmenkatu 35–37, 50100 Mikkeli

Savonlinna: Keskussairaalantie 6, 57120 Savonlinna

Pieksämäki: Tapparakatu 1–3, 76100 Pieksämäki

Vaihde 015 411 4100 | kirjaamo@etelasavonha.fi | www.etelasavonha.fi

3.1 Missio

Missio kuvaa organisaation toiminta-ajatusta ja olemassaolon tarkoitusta. Etelä-Savon hyvinvointialueen missio on:

Myö yhdessä – Terveyttä ja turvaa Etelä-Savossa.

3.2 Arvot

Arvot kuvaavat merkityksellisyyttä ja tavoiteltavia asioita, jotka ohjaavat toimintaamme.

YHDENVERTAISUUS – Palvelumme ovat kaikkien lähellä ja tukena.

VAIKUTTAVUUS – Toimintamme on tarkoituksenmukaista ja vastuullista.

ASIAKASLÄHTÖISYYS – Palvelemme asiakkaita inhimillisesti ja arvostavasti.

ROHKEUS – Uudistumme luovasti ja ennakkoluulottomasti.

TURVALLISUUS – Luomme turvaa asumiseen, työhön ja vapaa-aikaan.

3.3. Visio

Visio tiivistää organisaation tavoitteleman tulevaisuudentilan ja päämäärän, joka halutaan saavuttaa. Etelä-Savon hyvinvointialueen visio on:

Paras työpaikka.

Palveluiden suunnannäyttäjä.

Haluttu kumppani.

3.4 Laadulliset tavoitteet

Tavoitteet mahdollistavat asetetun vision toteutumisen.

Kestävä ja mahdollistava talous

Ennustettava talous luo kestävyyttä ja toiminnan tehokkuus avaa mahdollisuuksia. Ennustettavuus ja vaikuttavuus vaatii kokonaisvaltaista tiedolla johtamista ja suunnitelmallisuutta. Alueellisen ja kansallisen edunvalvonnan merkitys on suuri.

Sujuvat ja oikea-aikaiset palvelut lähellä

Kokoaan suuremmat asiakaslähtöiset palvelut ja toimivat palvelupolut. Ennaltaehkäisevien ja ihmistä lähellä olevien palveluiden kehittäminen. Asiakaskokemuksen ja asiakastiedon hyödyntäminen. Suomen paras digitaalinen sotokeskus.

Paras ja joustavin työnantaja

Työnantajavetoisuus vaatii hyvän johtamisen, osaavia työkavereita sekä molemminpuolista joustavuutta ja ketteryyttä. Työntekijöiden osallistuminen oman ja yhteisen työn kehittämiseen sekä riittävästi hajautetut esihenkilötyön vastuut.

Haluttu ja osallistava kumppani

Palveluiden monituottajaympäristön edelleen kehittäminen. Laaja-alainen verkostoyhteistyö. Hyvinvointialueen asukkaiden osallistumisen ja vaikuttamisen uudet muodot. Yleinen alueellisen hyvinvoinnin edistäminen.

3.5 Neuvolapalveluiden toiminta-ajatus ja arvolupaus

Tehtävänä on edistää ja ylläpitää lasten ja perheiden psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista hyvinvointia. Toimintaa ohjaavat Etelä-Savon hyvinvointialueen arvot ja eettiset periaatteet. Toimintamme on monialaista ja teemme yhteistyötä sekä asiakkaan ja verkostojen kanssa, tukien jokaisen lapsen kasvua ja kehitystä, vahvistaen hyvän vuorovaikutuksen edellytyksiä perheissä ja ehkäisten syrjäytymistä. Toimintamme on sujuvaa, tarpeet huomioivaa ja oikea-aikaista. Olemme hyvä ja haluttu työnantaja, joka huolehtii henkilöstönsä työhyvinvoinnista.

Me Eloisan sosiaali- ja terveyskeskuksen Lasten ja nuorten terveyspalveluissa palvelemme lapsia, nuoria ja heidän perheitään vaalien asiakkaan kohtaamista, oikeudenmukaisuutta, yhteistyötä sekä asiakkaan että verkostojen kanssa ja sujuvaa, oikea-aikaista asiakasohjausta.

4 EHKÄISY- JA PERHESUUNNITTELUNEUVOLA

4.1. Tavoitteet ja tehtävät

- raskaudenehkäisyneuvonta ja mahdollisuutta saada itselleen sopiva ehkäisymenetelmä.
- seksuaalisuutta ja parisuhdetta koskeva neuvonta
- myönteisen seksuaalisuuden edistäminen seksuaalikasvatuksen avulla
- hedelmällisyysneuvonta (hedelmättömyyden ehkäisy)
- seksitautien ehkäisy
- seksuaaliväkivallan ehkäisy
- seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen kokemisen ilmaisun tukeminen
- seksuaali- ja lisääntymisterveyteen liittyvä muu neuvonta.
- Raskauden keskeytystä harkitsevien tai haluavien asiakkaiden neuvonta, ohjaus ja alkututkimukset.

Perhesuunnittelu- ja ehkäisyneuvolat toimivat neuvoloiden yhteydessä Juvalla, Kangasniemellä, Mikkeliissä, Mäntyharjulla, Ristiinassa, Pieksämäellä, Pertunmaalla, Savonlinnassa ja Kerimäellä. Ehkäisy- ja perhesuunnitteluneuvolan palveluita tarjotaan myös alueen opiskeluterveydenhuollon toimipisteiden yhteydessä. Vastaanottoajan voi varata sähköisen ajanvarauksen tai Chat palvelun kautta sekä puhelimitse.

Etelä-Savon hyvinvointialue Eloisa

Mikkeli: Porrassalmenkatu 35–37, 50100 Mikkeli

Savonlinna: Keskussairaalantie 6, 57120 Savonlinna

Pieksämäki: Tapparakatu 1–3, 76100 Pieksämäki

Vaihde 015 411 4100 | kirjaamo@etelasavonha.fi | www.etelasavonha.fi

Ehkäisyasiakkaalle varataan aika ensin terveydenhoitajalle. Ennen raskauden ehkäisyn aloittamista kartoitetaan asiakkaan elämäntilanne, ehkäisyn tarve ja gynekologiset taustatiedot sekä seksuaalianamneesi. Muita kartoitettavia tietoja ovat mm. tupakointi, alkoholin käyttö, käytössä olevat lääkkeet, painoindeksi, verenpaine, pitkäaikaissairaudet, suvussa esiintyvät sairaudet ja seksuaalinen kaltoinkohtelu ja lähisuhdeväkivalta. Kartoituksen tekemiseen hyödynnetään sähköistä esitietolomaketta. Ehkäisyn aloittamista ja seuranta varten tehdään tarpeelliset tutkimukset kuten irtosolunäytteet ja tulehdus- ja sukupuolitautinäytteet.

Asiakkaalle annetaan tietoa kaikista hänelle soveltuvista raskauden ehkäisymenetelmistä ja niiden ominaisuuksista. Tämän jälkeen valitaan yhdessä asiakkaan kanssa hänelle sopiva raskauden ehkäisyvalmiste, huomioiden hänen terveydentilansa sekä elämäntilanteensa.

Alle 25-vuotiaat asiakkaat saavat ehkäisytabletit, ehkäisykapselin tai hormoni- tai kuparikierukan sekä jälkiehkäisyn maksutta. Maksuton ehkäisy tarjotaan lisäksi kaikille vuoden ajan raskaudenkeskeytyksen jälkeen. Ehkäisytablettien jakelusta vastaavat terveydenhoitajat. Sopivan ehkäisyvalmisteen löydyttyä lääkäri tekee valmisteesta reseptin, jota kautta tieto ehkäisyvalmisteen käytöstä välittyy myös esim. Kanta-palveluun.

Ehkäisytablettien, -renkaan ja -laastarin käyttäjät käyvät seurantakäynneillä terveydenhoitajalla. Rutiininomaisia lääkärin kontrollikäyntejä ei valtakunnallisten ohjeiden mukaan tarvita, vaan asiakkaat ohjataan lääkärille vain ongelmatilanteissa. Kapseli- tai kierukkaehkäisyä käyttävät käyvät harkinnan perusteella kontrolleissa.

Irtosolunäytteiden ja HPV-näytteidenotto pyritään keskittämään **joukkoseulontoihin**. Alle 25-vuotiailla on harvoin tarvetta ottaa irtosolunäytettä. 25–30-vuotiailla irtosolunäyte voidaan rutiininomaisesti ottaa 5 vuoden välein. Tarvittaessa irtosolunäyte ja HPV-näyte voidaan ottaa seulontojen ulkopuolella oireiden perusteella. Jos näytteissä todetaan poikkeava löydös, toimitaan Käypä hoito -suosituksen ohjeiden mukaisesti. <https://www.kaypahoito.fi/hoi50104>

Perhesuunnittelu- ja ehkäisyneuvolasta voidaan antaa raskauden keskeytystä harkitseville alkuneuvontaa ja -ohjausta. Raskauden keskeytyksiä koskevan lakimuutoksen jälkeen raskauden keskeytys voidaan tehdä yhden lääkärin päätöksellä. Alueellisesti on sovittu raskauden keskeytykseen päätyneiden asiakkaiden ohjautuminen joko erilliselle yleislääkärin pitämälle gynekologiselle vastaanotolle tai erikoissairaanhoidon gynekologian vastaanotolle. Jatkoehkäisyä varten asiakkaat ohjataan ehkäisyneuvolaan. Raskauden keskeytyksen jälkeen tarjotaan ilmainen ehkäisy vuoden ajan. Raskauden keskeytyksen tai keskenmenon kokeneille tarjotaan mahdollisuutta psykososiaaliseen tukeen keskusteluin psykiatrisen sairaanhoitajan tai terveydenhoitajan kanssa.

5 ÄITIYSNEUVOLA

Äitiysneuvolan määräaikaistarkastukset perustuvat valtakunnallisiin suosituksiin paikallisesti ja yksilöllisesti sovellettuna. Äitiysneuvolan työmuotoina ovat terveystarkastukset, raskauteen liittyvät seulonnat, henkilökohtainen ohjaus ja neuvonta, kotikäynnit ja perhevalmennus.

5.1 Tavoitteet ja tehtävät

- Turvata odottavalle äidille turvallinen raskaus, synnytys ja lapsivuodeaika
- Turvata odottaville vanhemmille riittävä tiedonsaanti raskaudesta, synnytyksestä ja lastenhoidosta itseensä luottavan vanhemmuuden kehittymiseksi
- Toteuttaa äidin raskauden aikainen seuranta valtakunnallisten tarkastusohjeiden mukaisesti ottaen huomioon paikalliset erikoissairaanhoidon antamat ohjeet
- Tukea odottavia vanhempia tasapainoiseen muutosvaiheeseen parisuhteesta lapsiperheeksi
- Raskauden aikaisten häiriöiden ennaltaehkäisy, varhainen tunnistaminen ja hoito tai hoitoonohjaus raskauden ja lapsivuodeajan aikana
- Tukea tulevan lapsiperheen toiminnan suuntautumista terveyttä ja hyvinvointia edistäväksi sekä opastaa perhettä itsehoitoisuuteen ja itsenäiseen selviytymiseen
- Raskaana olevan äidin ja hänen perheensä terveyden ja hyvinvoinnin tukeminen ja edistäminen
- Syntyvän lapsen sairauksien, kehitystä ehkäisevien tekijöiden sekä perheen muiden terveystilanteiden varhainen tunnistaminen
- Lapseensa turvallisen, vastavuoroisen ja jo varhain syntyvän kiintymyssuhteen luomisen tukeminen sekä vanhempien auttaminen luomaan myönteinen käsitys lapsesta ja itsestään vanhempina
- Vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä ja lapsen ja perheen hyvinvoinnista vastuunottamisessa
- Vanhempien auttaminen tunnistamaan omia voimavarojaan ja perhettä kuormittavia tekijöitä
- Varhaisen tuen tarjoaminen perheen pulmatilanteissa ja tarvittaessa yhdessä perheen kanssa tarvittavien tukimuotojen miettiminen ja ohjaus esim. erikoissairaanhoidon tai sosiaalihuollon palvelujen piiriin
- Verkostomuotoiseen työhön osallistuminen esim. erikoissairaanhoidon ja sosiaalihuollon kanssa
- Turvata palvelu- ja hoitoketjun katkeamattomuus sekä sujuvuus perusterveydenhuollon, erikoissairaanhoidon ja sosiaalihuollon välillä
- Tarvittaessa ennakollisen isyydentunnustamisen tekeminen vanhempien kanssa neuvolakäynnillä (STM Isyyslaki 11/2015 1.1.2016)
- Äidin/perheen henkilökohtainen ehkäisyneuvonta ja suunnittelu
- Kertoa vanhemmille vertaistuen käytön mahdollisuuksista

5.2 Asiakkaan hyvinvoinnin ja terveyden seuranta äitiysneuvolassa

Valtakunnallisessa suosituksessa äitiysneuvolatarkastuskäyntien vähimmäismääräksi suositellaan ensisynnyttäjillä 11 käyntiä ja uudelleensynnyttäjillä 10 käyntiä. Eloisan alueella ensisynnyttäjillä on äitiysneuvolakäyntejä vähintään 11 ja uudelleensynnyttäjillä vähintään 11. Käynneistä ensimmäinen

on puhelinkontakti, 2-3 lääkärikäyntiä ja kotikäyntejä ensisynnyttäjillä 2, uudelleensynnyttäjillä 1. Alkuraskaudessa neuvolassa käydään terveydenhoitajan vastaanotolla 4 viikon välein. Lääkärivastaanotokäynnit ovat raskausviikolla 16–18 tai 26–28 ja 35–36, joista ensimmäinen on osa ns. laajaa tarkastusta. Äitiysneuvolakäynnit tihenevät loppuraskautta kohti, raskausviikosta 32 lähtien odottaja käy vastaanotolla 2–3 viikon ja raskausviikolta 36 lähtien 1-2 viikon välein. Laaja terveystarkastus odottavalle perheelle tehdään raskausviikoilla 13-18 (ks. luku 5.2.6.) Synnytyksen jälkeen on säännöllisen synnytyksen jälkitarkastuskoulutuksen saaneen terveydenhoitajan tai tarvittaessa sekä terveydenhoitajan että lääkärin tekemä jälkitarkastus. Ensimmäiselle neuvolakäynnille varataan aikaa 105 minuuttia ja seuraaville tarveharkinnan mukaan 30–60 minuuttia. Terveydenhoitaja tekee lapsen synnyttyä kotikäynnin. Ensisynnyttäjille tehdään kotikäynti myös raskauden aikana. Äitiysneuvolakäynnit ovat vapaaehtoisia ja maksuttomia kaikille odottaville perheille.

5.3 Ensimmäinen puhelinkontakti neuvolaan

Asiakas ottaa neuvolaan yhteyttä tehtyään positiivisen raskaustestin. Hänelle varataan tarvittaessa puhelinaika oman alueen terveydenhoitajalle. Ensipuhelussa kartoitetaan raskaana olevan perustietoja ja ohjeistetaan alkuraskauden perusasioita ja sähköisen esitietolomakkeen täyttö.

5.4 Raskauden ensimmäinen käynti neuvolassa

Raskauden ensimmäinen käynti on 8–10 raskausviikolla. Ensimmäisellä käynnillä arvioidaan kokonaisvaltaisesti äidin yleistä terveydentilaa ja mahdollisia riskitekijöitä, jotka voivat tarvita tehostettua raskauden seurantaa. Samalla kartoitetaan isän ja lähisuvun sairaudet, jotka ovat syntyvän lapsen kannalta merkityksellisiä. Lisäksi selvitetään äidin aikaisemmat raskaudet ja synnytykset ja määritetään raskauden kesto ja laskettu aika kuukautisten perusteella. Epäselvissä tilanteissa varataan aika raskauden keston määrittämiseen terveystietojen gynekologin vastaanotolle.

Ensimmäisellä neuvolakäynnillä annetaan ohjausta raskauden aikaisista terveystottumuksista, esim. ravinnosta, lääkkeiden käytöstä, päihteiden vaikutuksesta sikiöön, liikunnasta ja suun terveydenhuollosta.

Neuvolakäynnillä mitataan verenpaine, paino ja hemoglobiini. Ensimmäisellä neuvolakäynnillä äiti ja odottava perhe saavat tiedot suoritettavista sikiöseulonnoista. (ks. luku 2.2.10). Äiti ohjataan myös tarvittaviin laboratoriotutkimuksiin, joissa selvitetään mm. veriryhmä ja tartuntatauteja.

5.5 Muut raskauden seurantakäynnit

Äitiysneuvolassa seurataan kaikilla käynneillä äidin ja sikiön vointia erilaisilla mittauksilla. Verenpaineen, painon ja virtsan tutkimuksilla voidaan seurata odottajan terveydentilaa. Sikiön kasvaessa sydänäänten kuuntelun lisäksi seurataan vauvan kasvamista ulkotutkimuksen avulla. Samalla tarkistetaan sikiön liikkeitä ja asentoja kohdussa. Tarpeen mukaan äiti voidaan lähettää terveystietojen gynekologin vastaanotolle tai erikoissairaanhoidon äitiysvastaanotolle lisätutkimuksiin.

Raskauden aikana keskustellaan monista aiheista sekä äidin että isän kanssa. Äitiyteen ja isyyteen valmistautuminen ja lapsen syntyminen perheeseen merkitsee suurta muutosta elämässä. Äidin mielialat voivat vaihdella. Pelkoja ja epävarmuutta voi olla molemmilla vanhemmilla niin synnytykseen kuin lapsen tuomiin muutoksiin liittyen. Perheen voimavaroja ja tukiverkostoja kartoitetaan. Parisuhde vaatii panostusta muuttuvassa elämäntilanteessa. Mahdollisesta masennuksesta ja perheongelmista keskustellaan. Perhe ohjataan tarvittaessa tarvitsemansa avun piiriin.

Äitiysneuvolan kautta annetaan todistukset äitiysavustus- ja vanhempainrahaa varten ja ohjataan etuuksien hakemisessa.

Raskauden aikana keskustellaan monipuolisesti imetyksestä ja äidin mahdollisista aikaisemmista imetykokemuksista. Kannustetaan äitiä imetykseen. Tuetaan perhettä luomaan mielikuvia syntyvästä vauvasta sekä vauvan hoitoon ja vanhemmuuteen liittyvistä asioista. Synnytykseen liittyvistä asioista keskustellaan neuvolakäynneillä.

Raskausdiabeteksen seulonta ja alkuhoito kuuluvat äitiysneuvolan tehtäviin. Sokerirasituskoetta tehdään tarvittaessa raskausviikolla 12–16 ja/tai 24–28 niille äideille, joilla on raskausdiabeteksen riskitekijöitä. Ravitsemusneuvontaa annetaan riskiäideille jo ensimmäisestä neuvolakäynnistä alkaen. Raskausdiabeteksen toteamisen jälkeen terveydenhoitaja ohjeistaa äidille verensokereiden omaseurannan. Tarvittaessa kotiseurannassa koholla olevien sokereiden perusteella äiti ohjataan äitiysvastaanotolle.

5.6 Raskaudenaikainen kotikäynti

Raskaudenaikaisen ensiodottajan kotikäynnin tekee tilanteen mukaan tarvittaessa neuvolan terveydenhoitaja raskausviikolla 30–32. Kotikäynnillä terveydenhoitaja tutustuu perheeseen heidän omassa ympäristössään. Käynnillä havainnoidaan koko perheen hyvinvointia ja jaksamista sekä kotiympäristöä. Terveydenhoitaja tekee kotikäynnillä myös mittauksia. Lisäksi sikiön sydänäänet kuunnellaan ja tarjonta palpoidaan vatsanpeitteiden päältä. Perhe saa liikelaskenta -ohjauksen, jossa kannustetaan seuraamaan liikkeitä päivittäin. Perheen tarpeen mukaan keskustellaan vauvaperheen hankinnoista, sekä muista perheen tarpeenmukaisista aiheista.

5.7 Synnytyksen jälkeinen kotikäynti

Terveydenhoitaja tekee kotikäynnin perheen luokse noin viikon kuluttua vastasyntyneen kotiutumisen jälkeen. Kotikäynnillä terveydenhoitaja tutustuu perheeseen heidän omassa ympäristössään. Käynnillä on tarkoitus havainnoida koko perheen hyvinvointia ja jaksamista ja kotiympäristöä. Kotikäynnillä käydään läpi synnytykokemus äidin ja isän kokemana ja keskustellaan mielialasta synnytyksen jälkeen.

Vauvan terveydentila tarkastetaan: jänteveys ja vireys, ihon, silmien, suun ja kynsien kunto. Paino ja päänympäryys mitataan, tarkastetaan imemistekniikka ja syöminen. Annetaan ohjausta vauvanhoitoon, imetykseen, ulkoiluihin, kylvetykseen, D-vitamiinin antamiseen ym. Kiinnitetään huomioita varhaiseen vuorovaikutukseen ja vauvan tarpeisiin vastaamiseen.

Synnyttäneen äidin vointia seurataan: kohdun supistuminen ja jälkivuodon tilanne, mahdolliset kivut ja leikkaushaavojen kunto, imetys ja rintojen hoito.

Perhettä pyritään tukemaan monipuolisesti. Terveystarkastaja kannustaa vanhempia luottamaan omiin taitoihinsa ja siihen, että vanhemmat ovat oman lapsensa parhaita hoitajia. Imetystä tuetaan, huomioiden ympäristö, tekniikka, sitoutuminen ja vauvantahtisuus. Sisarukset huomioidaan. Perheenjäsenten rooleista, parisuhteesta ja seksuaalisuudesta puhutaan. Tarvittaessa mietitään ulkopuolisen avun tarvetta.

5.8 Synnytyksen jälkeinen jälkitarkastuskäynti

Synnytyksen jälkeen äiti on äitiysneuvolan asiakas vielä 5–12 viikkoa aina lääkärin tai säännöllisen synnytyksen jälkitarkastukseen koulutuksen saaneen terveydenhoitajan tekemään jälkitarkastukseen saakka. Tarvittaessa oma terveydenhoitaja tekee äidille tarkastuksen 6–8 viikkoa synnytyksestä. Äidin yleistä terveydentilaa, vointia ja toipumista synnytyksestä kartoitetaan verenpaineen, painon ja virtsan tutkimuksilla sekä kyselemällä jälkivuodon kesto ja mahdolliset kuukautiset sekä imetykseen liittyvät asiat. Keskustellaan äidin jaksamisesta ja äiti täyttää EPDS-mielialan kyselylomakkeen. Keskustellaan ja annetaan ohjausta ehkäisystä, lantionpohjanlihasten harjoittamisesta sekä mahdollisesta virtsankarkailusta.

Lääkäri tai koulutuksen saanut terveydenhoitaja tekee gynekologisen tarkastuksen, jossa arvioidaan, onko äiti palautunut normaalisti synnytyksestä. Lisäksi äidillä on mahdollisuus keskustella ehkäisystä, mielialasta ja muista mieltä askarruttavista asioista. Äiti saa jälkitarkastuksesta todistuksen Kelaa varten.

5.9 Lääkärin tarkastukset

Neuvolalääkärin tarkastukset toteutuvat pääosin THL:n suositusten ja NEUKO-tietokannan mukaisesti. Ensimmäinen lääkärintarkastus tehdään osana raskaana olevan ja perheen laajaa tarkastusta raskausviikoilla 16–18 tai 26–28. Loppuraskauden lääkärintarkastuksessa raskausviikolla 35–36 keskustellaan mm. synnytyksestä ja arvioidaan siihen liittyviä asioita. Äitiysvastaanoton ohjeiden mukaisesti osa loppuraskauden tarkastuksista korvautuu synnytystapa-arviokäynnillä äitiysvastaanotolla, esim. aiemmin sektioilla synnyttäneet äidit. Perustarkastusten lisäksi lääkärin vastaanottokäyntejä varataan tarveharkintaisesti.

5.10 Odottavan perheen laaja terveystarkastus

Neuvolapalveluissa on tärkeää huomioida molemmat vanhemmat neuvolan asiakkaina ja luoda heihin hyvä suhde raskauden aikana. Odotusaika ja lapsen syntymä ovat vaiheita, jolloin perhe elää muutoksen aikaa ja on usein myös halukas pohtimaan elämäntapojaan. Terveystarkastuksissa huomioidaan aina koko perhe, mutta erityistä huomiota perheeseen kiinnitetään laajassa terveystarkastuksessa, johon kuuluu terveydenhoitajan ja lääkärin tekemä tarkastus.

Odottavalle äidille ja hänen perheelleen järjestettävistä terveystarkastuksista vähintään yhden tulee olla laaja koko perheen hyvinvointia kartoittava terveystarkastus. Siinä selvitetään molempien

vanhempien kanssa perheen voimavaroja ja erityistarpeita, joilla on vaikutusta vanhemmuuteen ja lapsesta huolehtimiseen. Molemmat vanhemmat kutsutaan laajaan terveystarkastukseen.

Molempien vanhempien kanssa on tärkeää keskustella vanhempien keskinäisen suhteen ja toimivan vuorovaikutuksen merkityksestä lapsen ja koko perheen hyvinvoinnille. Laajassa terveystarkastuksessa ennakoitaan vauvan syntymää, keskustellaan muuttuvan perhetilanteen herättämistä odotuksista ja mahdollisista peloista kummankin vanhemman ja lasten näkökulmasta, perheen sosiaalisista suhteista ja voimavaroista. Vanhemmuuteen kasvamisen tukeminen aloitetaan raskauden aikana ja tukea jatketaan lapsen syntymän jälkeen lastenneuvolassa.

Neuvolatyössä tuetaan vanhemmuutta ja vanhempien mielenterveyttä, erityistä huomiota kiinnitetään perheisiin, joissa on psykososiaalisia ongelmia. Lasta odottavan perheen terveystarkastuksessa tai kotikäynnillä on tärkeää tunnistaa perheet, jotka tarvitsevat tavallista enemmän tukea, ohjausta ja neuvontaa. Tunnistettuihin pulmiin puututaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Perheen voimavarojen ja erityistarpeiden tunnistamisen apuna käytetään mm. AUDIT-lomaketta, EPDS-lomaketta ja lasta odottavan ja kasvattavan perheen voimavaralomaketta. Keskustelun tarkoituksena on sekä vanhempien keskinäisen vuorovaikutuksen tukeminen että erityisesti varhaisen vuorovaikutuksen tukeminen. Tarvittaessa perhe ohjataan neuvolasta esimerkiksi kasvatus- ja perheneuvonnan, muun sosiaalihuollon tai erikoissairaanhoidon palveluihin.

Ensimmäistä lastaan odottavan perheen laajaan terveystarkastukseen sisältyy myös suun terveydentilan selvitys, johon vanhemmat ohjataan ensikäynniltä.

5.11 Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa

Äitiyshuollon tuloksellisuus edellyttää perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon tiivistä ja systemaattista toisiaan arvostavaa yhteistyötä. Äitiyshuollon palveluista vastaavat perusterveydenhuollossa äitiysneuvolat ja erikoissairaanhoidossa äitiys- ja sikiöseulontavastaanotto, synnytysvuodeosastot sekä diabetesvastaanotto. Organisaation sisäisesti on sovittu hoidon porrastuksesta, työnjaosta, hoitokäytännöistä ja seurannoista. Neuvolat saavat päivitetyt hoito-ohjelmat ja läheteohjeet äitiys-, synnytyspelko-, diabetes- ja HALSO- vastaanotoille.

Päihdeäitien hoitopolkua kehitetään erikoissairaanhoidon ja neuvoloiden yhteistyönä Vaurashankkeessa, jossa huomioidaan asiakasryhmä kokonaisuutena ja myös riippuvuusvastaanoton palvelut. Päihteidenkäyttäjän raskaus on aina riskiraskaus, jota seurataan erikoissairaanhoidossa. Seuranta tapahtuu HALSO-poliklinikalla (HAL = huumeet, alkoholi, lääkkeet, SO = sosiaaliset syyt). Raskaudenaikaisen ja synnytyksenjälkeisen masennuksen ja ahdistuksen hoidosta sekä lapsivuodepsykoosin, kaksisuuntaisen mielialahäiriön, synnytyspelon ja traumaperäisen oireilun tunnistamisesta ja hoidosta on erilliset ohjeet. Ongelmien tunnistamisen täytyy johtaa hoitoon tai sosiaalisen tuen piiriin ohjaamiseen. Alueellisten psykiatristen palveluiden tulee olla matalalla kynnyksellä, nopeasti ja diagnoosista riippumattomasti saavutettavissa.

Hoidon turvallisuuden ja jatkuvuuden takaamiseksi on tiedonvälitys äitiysvastaanoton, diabetesvastaanoton, synnytysvuodeosastojen ja äitiysneuvoloiden yhteistyössä olennaista.

Etelä-Savon hyvinvointialue Eloisa

Mikkeli: Porrassalmenkatu 35–37, 50100 Mikkeli

Savonlinna: Keskussairaalantie 6, 57120 Savonlinna

Pieksämäki: Tapparakatu 1–3, 76100 Pieksämäki

Vaihe 015 411 4100 | kirjaamo@etelasavonha.fi | www.etelasavonha.fi

Erikoissairaanhoidon äitiysvastaanotto ja lastenvastaanotto järjestävät kaksi kertaa vuodessa alueellisen täydennyskoulutuspäivän. Äitiysvastaanotto, synnytysyksikkö ja neuvola kokoontuvat kerran kuukaudessa yhteiseen palaveriin (Teams), jossa käsitellään yhteisiä teemoja, ohjeistuksia ja yhteistyötä.

Äitiyshuollon keskeisiä yhteistyötahoja ovat mm. sosiaalityö (sosiaalityöntekijä, perhetyöntekijä), hammashuolto, lastenpsykiatrian pikkulapsityöryhmä, aikuisten mielenterveyspalvelut, fysioterapian osasto, perhesuunnitteluneuvola, kriisikeskus ja pakolaistoimisto.

Perheiden tukemisen onnistumiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi tarvitaan monesti perhetyötä. Perhetyötä tehdään ennaltaehkäisevänä Savonlinnan seudulla sekä koko alueella lastensuojelun perhetyönä. Äitiysneuvolan työntekijöitä sitoo lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus tarvittaessa myös jo ennen lapsen syntymää tekemällä ennakkollinen lastensuojeluilmoitus lastensuojeluun tai sosiaalihuoltolain mukainen pyyntö palvelutarpeen arvioimiseksi. Muita yhteistyötahoja ovat mm. Kohtaamispaikka- ja perhekeskus verkostot, MLL, Viola, seurakunta sekä yksityiset ammattihenkilöt. Monikkoperheille on lisäksi oma perhevalmennus, josta vastaa Suomen monikkoperheet ry. On perusteltua suunnata terveydenhuollon voimavaroja odottavan perheen terveyttä suosivan elämäntyylin rakentamiseen. Terveydenhuollon ammattihenkilöiden yhteistyön tiivistäminen lisää toiminnan vaikuttavuutta.

5.12 Sikiöseulonta – ja kantajaseulonta tutkimukset

Sikiöseulontojen tavoitteena on edistää väestön terveyttä vaikuttavalla ja taloudellisesti perustellulla tavalla. Sikiöseulonnoilla tarkoitetaan raskaana oleviin naisiin kohdistettuja seulontoja, joiden tavoitteena on todeta sikiön sairaus tai vamma. Geneettisessä kantajaseulonnassa etsitään peittyvästi periytyvän sairauden tautigeenin kantajia. Sikiö- ja kantajaseulontatutkimuksiin ja niiden jatkotutkimuksiin osallistuminen on vapaaehtoista. Osallistuminen edellyttää raskaana olevan tietoista päätöstä. Päätöksen tueksi raskaana olevalle puolisoineen annetaan äitiysneuvolassa ensikäynnillä kattava tieto seulontamenetelmien tavoitteista ja ominaisuuksista, mahdollisten jatkotutkimusten sisällöstä ja niihin mahdollisesti liittyvistä haitoista sekä toimintavaihtoehdoista, jos sikiöllä todetaan poikkeavuuksia.

Valtioneuvoston asetus seulonnoista (339/2011) kunnan tulee järjestää raskaana oleville valtakunnallisen seulontaohjelman mukaiset sikiöseulonnat.

40 vuotta täyttäneelle raskaana olevalle voidaan tarjota tarkempi NIPT-kromosomipoikkeavuusseula tai sikiön kromosomitutkimusta, istukka- tai lapsivesinäytteestä suoraan ilman edeltävää seulontaa. Yhdistelmäseulaa voidaan käyttää myös monisikiöraskauksissa.

Sikiöseulontaverinäytteet ohjelmoidaan äitiysneuvolassa ensikäynnillä. Ultraäänitutkimukset tehdään MKS sekä Savonlinnan äitiysvastaanotolla. Poikkeavat seulontatulokset asiakas kuulee äitiysvastaanotolta mahdollisimman pian ja mahdolliset jatkotutkimukset suunnitellaan äitiysvastaanotolla yhdessä raskaana olevan kanssa.

5.13 Perhevalmennus

Ensimmäistä lasta odottavalle perheelle järjestetään moniammatillista perhevalmennusta, johon sisältyy vanhempainryhmätoimintaa ja synnytysvalmennus, joka järjestetään synnytyssairaalassa kätilöiden toteuttamana. Valmennusta tarjotaan myös uudelleen synnyttäjille, jos toinen heistä odottaa esikoistaan sekä maahanmuuttajille, jotka odottavat ensimmäistä Suomessa syntyvää lastaan.

Perhevalmennus on vuorovaikutuksellista, voimavaralähtöistä ja vertaistuen mahdollistavaa ryhmätoimintaa. Sen tarkoitus on tukea parisuhdetta ja vahvistaa vanhemmuutta. Valmennus antaa tietoa raskausajasta, synnytyksestä, lapsen hoidosta, imetyksestä ja odotusaikaan sekä synnytykseen mahdollisesti liittyvistä mielenterveyden muutoksista. Valmennus tukee lapsen ja vanhemman välistä varhaista vuorovaikutusta. Perhevalmennuksesta osa on Eloisan nettisivuilla itseopiskeltavana informatiivisena materiaalina, joihin kaikkia raskaana olevia kehoitetaan tutustumaan. Osallistuminen valmennukseen on mahdollista paikan päällä tai etäyhteydellä.

Perhevalmennus järjestetään yhteistyössä sosiaali- ja terveystoimen eri toimijoiden (Neuvolan terveydenhoitajat, seksuaalineuvoja, kasvatusta ja perheneuvonnan psykologi, mielenterveyspalveluiden sairaanhoitaja, äitiys- ja naistentautiyksikkö) sekä Miesten aseman kanssa. Perhevalmennustoimintaa kehitetään edelleen vastaamaan myös paremmin lapsiperheiden tuen tarvetta.

6 LASTENNEUVOLA

Neuvolatoimintaa säätelevän asetuksen mukaan neuvolassa järjestetään alle kouluikäisille vähintään 15 määräaikaistarkastusta, joista viisi tekee lääkäri yhdessä terveydenhoitajan kanssa. Lääkärin kanssa yhdessä tehdään terveystarkastukset, kun lapsi on 4–6 viikon, 4 kuukauden, 8 kuukauden, 18 kuukauden ja 4 vuoden ikäinen. Yhteen terveystarkastukseen sisältyy terveydenhoitajan arvio suun terveydentilasta. Määräaikaisten terveystarkastusten lisäksi tehdään terveystarkastuksia yksilöllisten tarpeiden mukaan. Alla olevissa taulukoissa on määräaikaistarkastukset kuvattu ensimmäisenä ikävuonna sekä sen jälkeen (taulukot 1 ja 2).

Taulukko 1. Määräaikaiset terveystarkastukset ensimmäisen ikävuoden aikana

Terveystarkastus	Laaja terveys-tarkastus	Lääkärin-tarkastus	Terveys-hoitajan tarkastus	Terveys-hoitajan tekemä suun arvio
1-4 viikkoa	--	--	kyllä	--
4-6 viikkoa	--	kyllä	kyllä	--
2 kk	--	--	kyllä	--
3 kk	--	--	kyllä	--
4 kk	kyllä	kyllä	kyllä	--
5 kk	--	--	kyllä	--
6 kk	--	--	kyllä	--
8 kk	--	kyllä	kyllä	--
(10 kk)	--	--	(kyllä)	--
12 kk	--	--	kyllä	kyllä tai 18 kk

Taulukko 2. Määräaikaiset terveystarkastukset ensimmäisen ikävuoden jälkeen

Terveystarkastus	Laaja terveys-tarkastus	Lääkärin-tarkastus	Terveys-hoitajan tarkastus	Suun terveys-tarkastus
18 kk	kyllä	kyllä	kyllä	--
2 vuotta	--	--	kyllä	kyllä tai 1 v.
3 vuotta	--	--	kyllä	kyllä tai 4 v.
4 vuotta	kyllä	kyllä	kyllä	--
5 vuotta	--	--	kyllä	kyllä tai 6 v.
6 vuotta	--	--	kyllä	--

6.1. Tavoitteet ja tehtävät

- Edistää lapsen fyysistä ja psyykkistä terveyttä sekä perheiden hyvinvointia perheiden yksilöllisten tarpeiden mukaisesti
- Tunnistaa varhain lapsen sairaudet, kehitystä haittaavat tekijät sekä perheen muut terveystilanteet
- Tukea vanhempia terveyttä edistävien valintojen tekemisessä
- Tukea turvallisen, vastavuoroisen ja jo varhain syntyvän kiintymyssuhteen luomista
- Auttaa vanhempia luomaan myönteinen käsitys lapsesta ja itsestään vanhempina
- Tukea vanhempia kasvatustehtävässä ja lapsen ja perheen vastuunottoa hyvinvoinnistaan
- Auttaa vanhempia tunnistamaan omia voimavarojaan ja perhettä kuormittavia tekijöitä sekä varhaisen tuen tarjoaminen perheen pulmatilanteissa
- Ennaltaehkäistä lasten mielenterveyden häiriöitä ja lastensuojelutoimenpiteiden tarvetta

Etelä-Savon hyvinvointialue Eloisa

Mikkeli: Porrassalmenkatu 35–37, 50100 Mikkeli

Savonlinna: Keskussairaalan tie 6, 57120 Savonlinna

Pieksämäki: Tapparakatu 1–3, 76100 Pieksämäki

Vaihde 015 411 4100 | kirjaamo@etelasavonha.fi | www.etelasavonha.fi

- Seurata ja tukea lapsen fyysistä, psyykkistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä
- Antaa valtakunnallisen rokotusohjelman mukaiset rokotukset ja ylläpitää lasten rokotussuojaa.
- Tunnistaa mahdollisimman ajoissa epäsuotuisan kehityksen merkit lapsessa, perheessä ja elinympäristössä sekä puuttua varhain terveyttä vaarantaviin tekijöihin yhteistyössä varhaiskasvatuksen, erikoissairaanhoidon ja sosiaalitoimen kanssa
- Ohjata lapsi tarvittaessa muille asiantuntijoille tutkimuksiin tai hoitoon
- Tukea vanhempia turvallisen aikuisuuden sisältävään ja lapsilähtöiseen kasvatustapaan
- Mahdollistaa vanhemmille ajantasaisen ja tutkimukseen perustuvan tiedon saaminen lapseen, perheeseen ja näiden terveyden edistämiseen liittyvistä tekijöistä kullekin vanhemmalle soveltuvalla tavalla
- Ohjata vanhempia saamaan vertaistukea

6.2 Määräaikaistarkastukset alle vuoden ikäisillä

Terveydenhoitajan ja neuvolan merkitys korostuu lapsen ensiviikkojen aikana. Ensimmäisen ikävuoden aikana terveydenhoitaja tapaa perhettä usein ja pystyy seuraamaan lapsen kehitystä ja perheen tilannetta monipuolisesti. Alkuvaiheessa perhe tarvitsee runsaasti tietoa, tukea ja varmuutta varsinkin ensimmäisen lapsen syntyessä. Tärkeää on ottaa koko perhe huomioon ja luoda luottamuksellinen suhde perheeseen.

Ensimmäisillä koti- ja neuvolakäynneillä keskeisintä lapsessa ovat hänen yleisvointinsa ja painon nousu. Myös vanhempien synnytyskokemus, imetyksen sujuminen, vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus, vanhempien keskinäiset välit sekä jaksaminen ja mahdolliset huolet ovat tärkeitä.

Työskennellessä perheiden kanssa terveydenhoitaja voi hyödyntää työvälineiksi kehitettyjä mittareita esimerkiksi lapsen syntymää seuraava vuorovaikutusta tukeva haastattelu, vauvaperheen voimavaramittari tai vanhemmuuden ja parisuhteen roolikartta.

Lastenneuvolassa seurataan lapsen fyysistä kasvua ja terveydentilaa, psykososiaalista ja neurologista kehitystä, kommunikointia, puheen ja kielen sekä aistien kehitystä. Tavoitteena on tunnistaa mahdollisimman ajoissa poikkeavan kehityksen merkit lapsessa, perheessä ja elinympäristössä ja puuttua terveyttä vaarantaviin tekijöihin.

Neuvolakäynneillä keskustellaan vanhempien omista havainnoista ja annetaan terveysneuvontaa lapsen ensimmäisen ikävuoden ravinnosta ja perheen ruokailutottumuksista, hampaiden hoidosta, päivärytmistä, nukkumisesta, vanhempien omasta ajasta ja harrastuksista, sosiaalisista suhteista kuten ystävät ja isovanhemmat sekä erilaiset vertaisryhmät, päihteistä, tapaturmien ehkäisystä, kasvatuksesta, leikeistä ja yhdessä olostä lapsen kanssa ja mahdollisista hoitojärjestelyjen suunnittelusta.

Terveydenhoitaja suunnittelee tarkastukset ja niihin liittyvän terveysneuvonnan perheen tarpeiden perusteella ja huomioi perheen voimavarat, ilon ja huolen aiheet, parisuhteen ja tuen tarpeet.

Terveydenhoitajan tehtävä on kertoa neuvolaikäisten lasten vanhemmille yleisestä valtakunnallisesta [rokotusohjelmasta](#). Rokotuksista kieltäytyville perheille informoidaan,

minkälaisia riskejä rokottamattomuus voi aiheuttaa. Maksuttomat influenssarokotukset tarjotaan kaikille 6 kuukauden - 6 vuoden ikäisille lapsille. Perheillä on myös mahdollisuus ostaa omalla kustannuksellaan lapsilleen rokotuksia esim. hepatiittirokote, jonka terveydenhoitaja antaa neuvolassa.

Lääkärintarkastukset toteutuvat tässä ikäryhmässä 4–6 viikon, 4 kk ja 8 kk iässä. Lääkärintarkastuksissa kiinnitetään edellä mainittujen seikkojen lisäksi huomiota erityisesti lapsen neurologiseen (aistit, varhaiskielelliset taidot, motoriikka) ja somaattiseen kehitykseen ja kasvuun. Lääkärin tarkastuksiin kuuluu somaattinen perustarkastus, mm. sydämen ja keuhkojen auskultaatio, reisivaltimopulssien tunnistelu, lonkkien tutkiminen, heijasteiden, jäntevyyden ja motoristen taitojen tutkiminen sekä kasvun arviointi.

6.3 Määräaikaistarkastukset 1–1 1/2-vuotiailla

Terveystarkastuksiin kuuluu lapsen kasvun ja iänmukaisen kehityksen arvioinnin lisäksi vanhempien mahdollisten huolenaiheiden tunnistaminen. Vanhemmille tulee usein yllätyksenä lapsen voimakas oman tahdon kehittymisen vaihe. Voimakas oma tahto kuuluu lapsen normaaliin kehitysvaiheeseen ja on siksi tärkeä lapsen itse- ja tunnesäätelyn ja pettymysten sietokyvyn kehittymisen kannalta. Lapsen kieltämisestä, rajojen asettelusta ja lohduttamisesta keskustellaan.

Terveysneuvontaa annetaan lapsen omatoimisuuden tukemisesta kuten itse syömisestä ja siisteyskasvatuksesta. Lisäksi keskustellaan perheen yhteisestä ruokailusta, jossa samaa ruokaa syö koko perhe. Ruoka-allergiat ovat tässä iässä yleensä väistymässä. Erityisruokavaliot ja allergiat kartoitetaan ja vanhemmilta varmistetaan, että lapsen mahdolliset ruokavaliorajoitukset ovat asianmukaisessa seurannassa

Vanhemmilla tulee olla mahdollisuus rauhassa ja luottamuksellisesti kertoa huolistaan esimerkiksi parisuhdevaikeuksista. Muita huomioitavia asioita ovat vanhempien oma terveys, työtilanne ja työnjako kotona sekä päihteiden käyttö. Raskausdiabetesta sairastaneiden äitien seurantatutkimus ja terveysneuvonta huomioidaan lapsen neuvolakäynnin yhteydessä.

Lääkärintarkastus toteutetaan 18 kk iässä. Tarkastuksessa kiinnitetään huomiota edellä mainittujen seikkojen lisäksi erityisesti kielellisten ja motoristen taitojen kehitykseen. Perustarkastukseen kuuluu myös lääkärin somaattinen perustutkimus ja kasvun arviointi.

6.4 Määräaikaistarkastukset 2–6-vuotiailla

2–6-vuotiaan lapsen määräaikaistarkastuksissa kehityksen seulontatutkimukset sekä kokonaisvaltaisen kasvun ja kehityksen seuraaminen ja ongelmien mahdollisimman varhainen toteaminen ovat tärkeä osa terveydenhoitajan työtä. Huomiota kiinnitetään iän mukaisesti ja iän mukaisia menetelmiä käyttäen mm. painon ja pituuden sopusuhtaisuuteen, pään ympäryksen kasvuun, kuulon ja näön tarkkuuteen, puheen kehitykseen, liikunnan kehitykseen, käden taitoihin, lapsen kykyyn tulla toimeen toisten lasten ja vanhempien kanssa, keskittymiskykyyn ja koulun aloittamiseen liittyviin taitoihin.

Leikki-ikäisen lapsen neurologisella arviolla (LENE) arvioidaan neljä ikäryhmää 3-, 4-, 5-, 6-vuotiaat. Jokaiselle ikäkaudelle on omat tehtävänsä. LENEn tehtävät on valittu niin, että ne vastaisivat mahdollisimman hyvin lapsen neurologisen kehityksen eri osa-alueita kyseisellä ikätasolla. Erilliset tehtävät ovat LENEssä koottu laajemmiksi kokonaisuuksiksi sen mukaan, mitä tehtävien avulla arvioidaan. Tämä helpottaa kokonais kuvan muodostamista lapsen kehityksestä ja mahdolliset ongelma-alueet tulevat selkeämmin esille. Jos lapsen taidot 4-vuotiaana tehtävässä LENE-tutkimuksessa ovat täysin ikätasoisesti, tehdään 5- ja 6-vuotiaana suppeampi arvio taidoista.

Sosioemotionaalisen ja psyykkisen kehityksen ja tarkkaavaisuuden arviointi edellyttää yhteistyötä vanhempien ja vanhempien luvalla päivähoidon kanssa. Varhaiskasvatuksessa tehdään 4-vuotiaille ja tarvittaessa 5-vuotiaille kehitysarviointi ennen neuvolatarkastusta yhdessä vanhempien kanssa. Vanhemmat tuovat päivähoidon palautteen mukanaan määräaikaistarkastukseen ja tarkastuksen jälkeen vievät neuvolan terveiset tarkastuksesta palautelomakkeella päivähoitoon.

LENE-arvion tuloksen perusteella on luotu ohjeet jatkotutkimuksiin lähettämisestä, mutta terveydenhoitajan ja lääkärin omat laadulliset arviot yhdessä vanhempien ja päivähoiton henkilökunnan kanssa ovat tärkeitä mahdollisten jatkotutkimusten kannalta. länmukaisten taitojen harjoittamisesta ja kehityksen tukemisesta on tärkeää keskustella tarkastuksessa vanhempien kanssa. Lievien, kapea-alaisten pulmien osalta vanhempien ohjaus onkin usein riittävä tukitoimi lapselle.

Lääkärintarkastus toteutetaan 4 vuoden iässä. Perustarkastukseen kuuluu perheen kokonaistilanteen, lapsen kehityksen arvioinnin ja terveysneuvonnan lisäksi lääkärin tekemä somaattinen perustutkimus ja kasvun arviointi.

Lapsen kasvattaminen on otollinen vaihe koko perheen elämäntapojen tarkastelulle ja tarvittavien muutosten tukemiselle. Neuvolavastaanotolla kuunnellaan, keskustellaan ja annetaan ohjausta mm. lapsen yleisestä terveydentilasta, lapsen kehitysvaiheista, lapsen ravitsemuksesta ja ruokailusta, suun terveydestä, nukkumisesta, liikunnasta, tapaturmien ehkäisemisestä, kasvatusasioista, mediakasvatuksesta, vanhemmuudesta, lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta, parisuhteen merkityksestä, mieliala-asioista ja muista vanhempien esiin tuomista kysymyksistä. Vanhempia tuetaan kokonaisvaltaisesti äitinä ja isänä olemisessa, lapsen kasvattajina, lapsen arkipäivän toimintojen sujumisessa, lapsen elämän erityistilanteissa (esimerkiksi sisaruksen syntymä, asuinpaikan vaihdos, avioero, kuolemantapaus ym.). Samalla tuetaan parisuhdetta ja vanhempien omaa jaksamista. Muita terveyden edistämisen kannalta tärkeitä aiheita ovat vanhempien tupakoimattomuus, lapset huomioon ottava vastuullinen alkoholin käyttö sekä lasten ja vanhempien seksuaalinen terveys.

Terveystarkastukset ovat vapaaehtoisia lapsille ja perheille. Määräaikaisista terveystarkastuksista pois jäävien tuen tarve selvitetään ottamalla perheeseen yhteyttä. Saadun selvityksen perusteella arvioidaan, onko lapsella tai perheellä palvelujen tarvetta ja tarvittaessa tehdään lastensuojelulain 25 §:ssä tarkoitettu ilmoitus sosiaalitoimelle.

6.5 Laajat terveystarkastukset 4 kk, 18 kk ja 4 v

Lastenneuvola -asetuksen mukaan terveydenhoitajan ja lääkärin tekemä laaja terveystarkastus tehdään lapsen ollessa 4 kuukautta, 18 kuukautta ja 4 vuotta. Laajan terveystarkastuksen sisältö on säädetty asetuksessa. Laajaan terveystarkastukseen sisältyy terveystarkastuksen normaalien sisältöjen (kuvattu aiemmin) lisäksi huoltajien haastattelemine ja koko perheen hyvinvoinnin selvittäminen. Laajaan terveystarkastukseen ei kuulu perheenjäsenten kliiniset tutkimukset. Koko perheen hyvinvointia selvitetään vain niiltä osin, kun selvittely on tarpeellista järjestettäessä neuvolaikäisen lapsen hoitoa ja tukea. Tällä tarkoitetaan lapsen terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä. Terveydenhoitajan ja lääkärin tarkastus toteutetaan omilla erillisillä käynneillä. Tiedonkulusta huolehditaan kirjaamisella ja pyritään, että oma terveydenhoitaja on paikalla lääkärikäynnin yhteydessä, jos on erityistä huomioitavaa. Laajoihin terveystarkastuksiin kutsutaan molemmat vanhemmat.

Jos lapsen huoltaja ei asu lapsen kanssa, hänelle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Jos lapsi asuu esimerkiksi sijais- tai perhekodissa, haastatellaan tarvittaessa lapsen päivittäisestä hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia aikuisia. Tarvittaessa annetaan huoltajille tilaisuus osallistua haastatteluun.

Erityisen tuen tarpeen arvioimiseksi järjestetään tarvittaessa lisäkäyntejä. Tarvittavat tukitoimet kohdennetaan asiakkaan ja perheen yksilöllisen tarpeen mukaan.

6.6 Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa

Lastenneuvolan keskeisiä yhteistyötahoja ovat varhaiskasvatuksen henkilöstö, kuntoutuspalvelut (esim. Fysioterapeutti, toimintaterapeutti, puheterapeutti ja kuntoutusohjaaja), psykologit, ravitsemusterapeutit ja suun terveydenhuolto. Lisäksi yhteistyötä tehdään erikoissairaanhoidon ja kolmannen sektorin eli järjestöjen kanssa.

Lastenneuvolan ja päivähoidon välistä yhteistyötä on vahvistettu luomalla alueelliset yhteistyöverkostot. Moniammatilliset yhteistyöryhmät kokoontuvat säännöllisesti. Niissä käsitellään terveyttä edistäviä ja ehkäiseviä työmuotoja ja hyödynnetään moniammatillista osaamista lasten ja perheiden hyödyksi.

Päivähoidon terveiset lapsen 4–5-vuotisneuvolaan -lomakkeen tarkoituksena on kehittää vanhempien, päivähoidon ja neuvolan yhteistyötä ja tiedostaa lapsen yksilöllisen tuen tarpeet. Lomake kulkee vanhempien mukana päivähoidosta neuvolaan ja takaisin.

Puhe- ja toimintaterapeutit ovat luoneet lähetekriteerit, joilla terveydenhoitajat ja neuvolalääkärit pystyvät arvioimaan lapsen tarvetta terapeutin tarkempaan arvioon. Lapsen kehitystä ja tuen tarvetta arvioidaan ikäkausitarkastuksissa vanhemmilta saatujen tietojen, vastaanotolla tehtyjen havaintojen ja eri seulontamenetelmien avulla, mm. LENE-tehtävät ja Lumiukko-testi. Puheterapiaan ohjataan lapsia, joilla on haasteita puheen- ja kielen kehityksessä. Toimintaterapiaan taas ohjataan lapsia, joilla on pulmia motoriikassa, aistisäätelyssä, tarkkaavuudessa ja muissa säätelytaidoissa, toiminnanohjauksessa ja/tai leikkitaidoissa. Suunterveydenhuollon yhteistyö puheterapian kanssa on erikoissairaanhoidon toimintaa; Suu ja leukasairauksien poliklinikalla on laaja yhteistyö

puheterapeutin ja foniatriin kanssa, foniatri lähettää potilaita suu- ja leukasairauksien poliklinikalle ja kun hoito suu- ja leukasairauksien poliklinikalla on valmis, niin potilas ohjataan puheterapeutille.

Fysioterapeutti toimii asiantuntijana lasten karkeamotorisessa kehityksessä. Fysioterapeutin konsultointi on tärkeää, jos neuvolaikäisellä lapsella on viivettä tai poikkeavuutta motorisessa kehityksessä tai vanhemmat kaipaavat lisää ohjausta esim. vauvaikäisen lapsen käsittelyyn. Ehkäisevän toiminnan osuus työssä on lisääntynyt. Vähentynyt arkiliikunta ja ylipainon uhka, sekä niistä aiheutuvat kansansairaudet ovat yhteisiä kasvavia ongelmia. Fysioterapeutit toimivat tiiviissä yhteistyössä neuvolan kanssa.

Neurolat ovat yhteistyössä lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun kanssa eri tavoin. Alueellisesti järjestetään yhteistyöryhmiä, joissa voidaan konsultoida ja keskustella perheen luvalla lasten ja perheiden seurannan, tuen ja tutkimusten mahdollisimman tarkoituksenmukaisesta järjestämisestä. Sosiaalityön ja lastensuojelun kautta on perheiden mahdollista saada mm. perhetyötä. Lastensuojelulaki velvoittaa lastenneuvolan työntekijöitä ilmoittamaan lastensuojelutyöntekijälle perhe- tai yksilökohtaisen lastensuojelun tarpeessa olevasta lapsesta.

Ravitsemusterapeutti osallistuu lastenneuvolan ravitsemusneuvonnan ja ohjauksen suunnitteluun ja toteutukseen. Hän antaa yksilöllistä ohjausta ruokailuun liittyvissä asioissa ja syömiseen liittyvissä pulmissa. Hän laatii ja valitsee neuvolatyöhön sopivaa kirjallista neuvonta-aineistoa ja järjestää koulutustilaisuuksia neuvolahenkilöstölle.

Lastenneuvolan ja hammashuollon yhteinen tavoite on suun sairauksia aiheuttavien bakteerikantojen siirtäminen mahdollisimman myöhäiseen ikään ja päivittäisten suun hoitotottumusten luominen. Hammashuolto on laatinut kirjalliset ohjeet suun terveyteen liittyvästä terveysneuvonnasta ja suun terveyden ongelmien tunnistamisesta lapsen neuvolakäyntien yhteydessä yhteistyökäytännön toteutumiseksi.

Jos vanhempi tarvitsee tukea vanhemmuuteen tai hänellä on esimerkiksi mielenterveys- tai päihdeongelma tai perheessä esiintyy lähisuhdeväkivaltaa, neuvola ohjaa perheitä tuen ja avun piiriin. Apua voi saada esim. Kasvatus- ja perheneuvonnasta, aikuisten mielenterveysvastaanotolta, riippuvuusvastaanotolta, lapsiperheiden sosiaalityöstä tai lastensuojelusta tai kolmannelta sektorilta, esim. Viola Väkipäivästä vapaaksi ry:stä. Kirkon perheasiainneuvottelukeskus tukee vanhempia parisuhteen ristiriidoissa. Lähin ensikoti on Jyväskylässä ja turvakoti Mikkelissä. Kunnilla ja järjestöillä on erilaisia vertaistukiryhmiä ja kahvilatoimintaa, jonne voidaan ohjata perheitä.

Synnytysten jälkeisten sairaalahoitojen lyheneminen on lisännyt tietojen vaihdon merkitystä neuvolan ja erikoissairaanhoidon välillä. Neuvolan yhteistyö synnytysyksiköiden kanssa on erityisen tärkeää päihdeongelmaisten äitien ja sosiaalisista ongelmista kärsivien kohdalla. Yhteistyötä tehdään myös lastentautien ja lastenpsykiatrian kanssa. Neuvolan ja erikoissairaanhoidon välillä on yhteistä koulutustoimintaa.

Sähköinen tietojärjestelmä ja elektroniset kertomukset mahdollistavat tiedonsiirron sujuvasti neuvolan ja erikoissairaanhoidon välillä asiakkaan kirjallisella suostumuksella.

7 NAISTEN JOUKKOTARKASTUKSET, SEURANTAOHJELMA

Kohdunkaulan syöpä on maailman toiseksi yleisin naisten syöpä. Kohdunkaulan syövällä on esiasteita, jotka voidaan löytää seulonnassa ja hoitaa ennen kuin varsinainen syöpä pääsee kehittymään.

Kohdunkaulan syöpää ehkäisevään seulontaan eli joukkotarkastukseen kutsutaan viiden vuoden välein. Ensimmäinen kutsu lähetetään 30-vuotiaille ja viimeinen 65-vuotiaille. Vastausten perusteella tarvittaessa kontrolli näytteet otetaan käypähoito suosituksen mukaan <https://www.kaypahoito.fi/hoi50049>. Irtosolututkimuksen lisäksi joukkotarkastuksessa paneudutaan eri-ikäisten naisen hyvinvointiin liittyviin asioihin.

Naisten joukkotarkastuksessa terveydenhoitaja ottaa irtosolunäytteen emättimestä, kohdun suulta ja kohdun kaulakanavasta sekä HPV näyte kohdun kaulakanavasta. Naisille tarjotaan mahdollisuutta rintojen tutkimukseen ja annetaan opastusta rintojen omatarkkailutekniikoista. Tarkastuskäynnillä kiinnitetään huomiota myös yleisiin elintapa- ja riskitekijöihin, mm. mitataan verenpaine, vyötärön ympärys ja painoindeksi ja kysytään tupakoinnista ja tuetaan sen lopettamisessa.

30-, 45-, 50- ja 60-vuotiaiden tarkastuksissa kiinnitetään erityishuomio tiettyihin terveyteen liittyviin tekijöihin. 30- ja 50-vuotiailta kartoitetaan diabetesriskiä tyypin 2 diabeteksen riskiä arvioivalla kyselylomakkeella ja ohjataan tarvittaessa suuressa riskissä olevat sokerirasituskokeeseen tai ns. Hyvän olon ryhmään. 35-vuotiaille naisille lähetetään kutsukirjeen mukana Audit -kysely, jolla pyritään tunnistamaan alkoholin riskikäyttäjät. 45-vuotiaat saavat kutsukirjeen mukana osteoporoosiseulan.

Kaikkien edellä mainittujen testien tulosten perusteella asiakkaat voidaan tarvittaessa ohjata joko erityisasiantuntijoille tai erilaisiin ryhmiin.

8 TOIMINTAOHJELMA LASTEN JA NUORTEN SUUN TERVEYDENHUOLLOSSA

Etelä-Savon hyvinvointialueen suun terveydenhuollossa järjestetään määräaikaista terveystarkastuksia pääosin asetuksen 338/2011 mukaisesti. Asetuksesta poiketen kutsutaan lisäksi kaikki 3. vuosiluokan oppilaat suunterveydenhuollon ammattihenkilön tarkastukseen. Tämän tarkastuksen suorittaa pääsääntöisesti suuhygienisti.

Lisäksi järjestetään yksilöllisestä tarpeesta johtuvia terveystarkastuksia potilaalle tehdyn hoitosuunnitelman mukaan, jolloin tarkastuksen suorittaa joko hammaslääkäri tai suuhygienisti. Mahdollisuuksien mukaan pyritään selvittämään määrääkaikaisista terveystarkastuksista poisjäävien tuen tarve. Tarvittaessa ollaan yhteydessä huoltajiin.

Suun terveystarkastuksen voi tehdä hammaslääkäri, suuhygienisti tai hammashoitaja.

Lapset ja nuoret kutsutaan tai ohjataan varaamaan aika terveystarkastuksiin seuraavasti:

- alle kouluikäiset lapset, kun he ovat 1- tai 2-vuotiaita, 3- tai 4-vuotiaita ja 5- tai 6-vuotiaita
- oppilaat ensimmäisellä, kolmannella, viidennellä ja kahdeksannella vuosiluokalla

Alle kouluikäiset tarkastaa tehtävään perehdytetty hammashoitaja tai suuhygienisti. Kouluikäisten terveystarkastuksia tekevät pääsääntöisesti suuhygienistit. Alle kouluikäiset lapset tai koululaiset ohjataan tarvittaessa hammaslääkärin vastaanotolle. Lisäksi tehdään erikoisalakohtaisia suun tutkimuksia esimerkiksi oikomishoidon tarpeen osalta.

Suun terveystarkastuksissa selvitetään purentaelimen kehitys, suun terveydentila ja hoidon tarve sekä tehdään henkilökohtainen terveys- ja/tai hoitosuunnitelma. Lapselle, jolla on erityinen riski sairastua suusairauksiin, tarjotaan tehostettua ehkäisevää suun terveydenhuoltoa ja suunnitellaan yksilöllisesti määritellyt terveystarkastukset.

Ensimmäistä lastaan odottavalle perheelle tarjotaan mahdollisuus saada vähintään yksi suun terveydentilan ja hoidon tarpeen arvio suuhygienistin toimesta. Tieto tästä mahdollisuudesta annetaan lastaan odottavan perheen laajan terveystarkastuksen yhteydessä. Kaikilla lasta odottavilla vanhemmilla on mahdollisuus hakeutua suuhygienistin vastaanotolle hoidon tarpeen arviointiin ja ohjaukseen oman suun ja hampaiden hoidon toteuttamiseksi sekä neuvontaan syntyvän lapsen hammasterveyden edistämiseksi. Tarvittaessa odottavat vanhemmat ohjataan hammaslääkärin vastaanotolle, jonne heillä on mahdollisuus päästä myös hoitoon pääsystä säädetyn lain mukaisesti. Suuhygienistin käynti on ilmainen, mikäli käynnillä tehdään vain ohjausta, hoidon tarpeen arviointi ja muut toimenpiteet laskutetaan normaalin asiakasmaksuhinnaston mukaisesti.

9 KEHITTÄMISTOIMENPITEET

- Terveystarkastuksesta poisjääneen tuen tarpeen selvittäminen.
- Perhevalmennuksen kehittäminen, yhteistyö ja itseopiskelumateriaalia tarjolle
- Monikkoraskaudet, lapsen kuolema, yhteistyö erikoissairaanhoidon kanssa, jatkoseuranta
- Koulutukset säännöllisen synnytyksen jälkitarkastuksen suorittamisesta, seksuaalisuuden tukemisesta, imetysohjauksesta
- Sähköisen ajanvarauksen kehittäminen
- Sähköisen asiointin lisääminen, Chat-palvelut
- Asiakaskysely yhteistyössä muun avoterveydenhuollon kanssa

Etelä-Savon hyvinvointialue Eloisa

Mikkeli: Porrassalmenkatu 35–37, 50100 Mikkeli

Savonlinna: Keskussairaalantie 6, 57120 Savonlinna

Pieksämäki: Tapparakatu 1–3, 76100 Pieksämäki

Vaihde 015 411 4100 | kirjaamo@etelasavonha.fi | www.etelasavonha.fi

- Tekstiviestimäistute varatuista vastaanottoajoista
- Puhelinpalvelun kehittäminen

10 TERVEYDENEDISTÄMISEN PAINOPISTEALUEET

- Toimimme perhelähtöisesti lasten, nuorten ja perheiden hyväksi.
- Vahvistamme hyvinvointia, turvallisuutta, osallisuutta ja yhdenvertaisuutta.
- Tarjoamme lasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin perustuvaa palvelua.

11 HENKILÖSTÖ

11.1 Henkilöstö ja mitoitukset

Tarkoituksenmukainen, tehtäviin suhteutettu henkilöstöresurssi on edellytys palvelujen laadukkaalle ja vaikuttavalle toiminnalle. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen laatimat 25.4.2023 julkaistut suositukset lastenneuvolan henkilöstömitoituksista eli terveydenhoitajien ja lääkäreiden työntekijäkohtaisista lapsimääristä. Mitoitussuosituksissa on huomioitu lastenneuvolan terveydenhoitajan ja lääkärin työn kokonaisuus kaikkine tehtävineen.

Henkilöstösuunnittelua tehdään ennakoivasti riittävän ja osaavan henkilöstön turvaamiseksi. Mitoituksen toteutumista seurataan säännöllisesti, arvio tehdään vuosittain tai aina toiminnan tai toimintaympäristön muuttuessa. Huolehditaan, että kaikki ovat täytetty myös osa-aikaisuuksista koostuvien prosentiosuuksien osalta. Lääkärityöpanosta pyritään jatkuvasti tarkastelemaan ja kohdentamaan tarpeen mukaan yhteistyössä yleislääkäreiden työnjohdon kanssa.

Alueellinen suunnitelma korvaa aikaisemmat kunnalliset toimintasuunnitelmat on yksi terveydenhoitaja 320 lasta kohti ja yksi lääkäri 2270 lasta kohti. Laskelma perustuu oletukseen, että vuosiloma on sijaistettu kummallakin ammattilaisella. Tulosalueella on viisi lääkärivakanssia, joista täytettynä on vastaavan ylilääkärin, neuvolan ylilääkärin vakanssi. Pääosa neuvolan lääkärityöpanoksesta tulee Terveyspalvelujen avosairaanhoidon yleislääkäreiltä. Neuvolalääkäreitä on alueella ollut noin 3,5 lääkäriä, tarvetta olisi enemmän.

Sosiaali- ja terveystoimialan henkilöstön rekrytointi perustuu Eloisan virkoja ja työsuhteisia tehtäviä koskeviin ohjeisiin, talousarvion noudattamisohjeisiin, sosiaali- ja terveystoimialan tulosbudjettiohjeisiin sekä henkilökunnan palvelukseen ottamista koskeviin ohjeisiin. Sosiaali- ja terveystoimialalla on ammattihenkilöille määritelty kelpoisuusvaatimukset, jotka ilmoitetaan aina työpaikkailmoituksessa. Työntekijöiden soveltuvuus ja luotettavuus työtehtäviin arvioidaan rekrytointitilanteessa. Opiskelijoiden toimiessa sijaisena varmistetaan kelpoisuus toimia sijaisena

sekä kyky ja valmius hoitaa tehtävää varmistetaan esihenkilön toimesta. Työsuhteessa olevalle opiskelijalle on aina määritelty ohjaaja.

Terveystieteiden ammattien harjoittamisen vaatimukset on säädetty terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (559/1994). Terveystieteiden ammattien toimiminen edellyttää koulutuksen ja Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston Valviran laillistuksen ja rekisteröinnin lisäksi riittäviä ammattitaito- ja -tietoja, sekä sitä, että henkilö kykenee terveydentilansa ja toimintakykynsä puolesta toimimaan ammatissaan. Sosiaali- ja terveystieteiden ohjeistuksen mukaan työnantaja tarkistaa ennen päätöstä palvelukseen ottamista, että palkattavalla henkilöllä on tutkinnon lisäksi myös Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston Valviran rekisteröinti, sekä sen laillistetut että nimikesuojatut ammattihenkilöt on merkitty Valviran rekisteriin. Henkilöstöllä tulee olla riittävä suomen kielen suullinen ja kirjallinen taito.

Kaikki avoimet tehtävät ovat nähtävillä Eloisan verkkosivuilla. Rekrytointiyksikön henkilökunta neuvoo yleisissä työpaikan hakuun liittyvissä kysymyksissä. Avoinna olevaa tehtävää haetaan täyttämällä sähköinen hakemus kuntarekry.fi -järjestelmän kautta. Työsopimus allekirjoitetaan tai virkamääräys annetaan viimeistään ensimmäisenä työpäivänä. Perehtyminen organisaatioon ja työtehtäviin suunnitellaan yksilöllisesti huomioiden työntekijän aikaisempi työkokemus vastaavissa tehtävissä.

11.2 Asiakasmäärät

Mitoituksen ja sopivan henkilöstöresurssin arvioimiseksi tarvitaan tieto asiakasmääristä. Asiakasmäärien arviointiin voidaan käyttää alueella asuvien lasten määrää sekä kuluvan ja aikaisempien vuosien käyntimääriä. Väestöennusteen toteutuessa asiakasmäärät tulevat laskemaan vuosittain mutta henkilöstömitoituksen tiukkeneminen ja perheiden tuen tarpeen lisääntyminen pitää henkilöstötarpeen ennallaan ainakin seuraavat vuodet.

Taulukossa on kuvattu lasten määrä, ikävuosittain ja kunnittain.

lukumäärät 2023 ->	ikäluokka						
	alle 1v	1	2	3	4	5	6
Lastenneuvola							
Neuvola Enonkoski	9	11	14	8	6	8	9
Neuvola Hirvensalmi	13	14	19	10	11	14	16
Neuvola Juva	26	39	36	64	25	57	27
Neuvola Kangasniemi	25	27	29	22	26	36	27
Neuvola Mäntyharju	25	19	25	30	32	43	31
Neuvola Mikkeli	334	372	379	411	400	431	472
Neuvola Pertunmaa	7	7	11	11	8	7	10
Neuvola Pieksämäki	104	93	94	111	109	111	125
Neuvola Puumala	12	13	6	6	7	9	8

Etelä-Savon hyvinvointialue Eloisa

Mikkeli: Porrassalmenkatu 35–37, 50100 Mikkeli

Savonlinna: Keskussairaalantie 6, 57120 Savonlinna

Pieksämäki: Tapparakatu 1–3, 76100 Pieksämäki

Vaihde 015 411 4100 | kirjaamo@etelasavonha.fi | www.etelasavonha.fi

Neuvola Rantasalmi	18	17	20	18	20	14	32
Neuvola Savonlinna	170	162	172	147	192	208	236
Neuvola Sulkava							
YHT	743	774	805	838	836	938	993

11.3 Henkilöstön perehdytys, täydenniskoulutus ja työnohjaus

Esihenkilöt ja ylilääkärit vastaavat uuden työntekijän perehdyttämisestä Eloisan yleisen perehdyttämisohjelman mukaisesti. Lisäksi yksiköillä on käytössä omia perehdytyslomakkeita. Neuvolasuunnitelma toimii myös perehdytyksen välineenä. Lähiesihenkilö vastaa perehdytyksestä, sen suunnittelusta ja aikataulusta sekä nimeää henkilökunnasta asiakastyöhön perehdyttäjän. Organisaatiossa on mahdollista ottaa käyttöön sähköinen perehdytyssovellus (Intro). Tavoitteena on, että vuoden 2024 aikana se on käytössä kaikissa yksiköissä.

Työnantajalla on täydenniskoulutusvelvollisuus. Täydenniskoulutukset kohdennetaan henkilöstöön tasapuolisesti, tarpeen sekä henkilöstön vastuualueiden mukaan esihenkilön koordinoimana. Täydenniskoulutuksen periaatteet ja linjaukset on kuvattu koulutussuunnitelmassa. Muista koulutuksista sovitaan henkilökohtaisesti kehitys- ja muiden ohjaavien keskustelujen yhteydessä. Täydenniskoulutusten toteutumista seurataan vuosittain Oss- järjestelmän avulla.

Täydenniskoulutuksessa noudatetaan STM:n täydenniskoulutussuositusta ja sosiaali- ja terveyskeskuksen ohjeistusta täydenniskoulutuksen määrästä. Täydenniskoulutuksen lähtökohtana pidetään 3-10 täydenniskoulutuspäivää työntekijälle vuodessa.

Neurolaterveydenhoitajilla on omat sektorikohtaiset neuvolatyön kokoukset, joihin liittyy sisäistä täydenniskoulutusta. Yhteisiä koulutuksia järjestetään päivähoidon ja perhetyön sekä lastensuojelun kanssa. Erikoissairaanhoidon kanssa järjestetään vuosittain yhteistyökoulutuspäivä teemana äitiyshuolto ja naistentaudit sekä lastentaudit ja muu moniammatillinen yhteistyö. Mikkelin kesäyliopiston ja Mikkelin ammattikorkeakoulun tarjoamia koulutuksia omalla paikkakunnalla pyritään hyödyntämään.

Ulkoista koulutusta järjestävät useat tahot. THL:n järjestämille neuvolapäiville osallistutaan vuosittain. Koulutuksiin rohkaistaan osallistumaan määrärahojen asettamissa rajoissa; tiedossa olevista henkilökohtaisista koulutustarpeista keskustellaan kehityskeskustelujen yhteydessä.

Työnohjausta on järjestetty henkilöstölle. Kiireellisissä tilanteissa työnohjauksellinen apu saadaan työterveyshuollosta. Työsuojelutarkastukset ja riskien kartoittaminen toimipisteissä yhteistyössä työterveyshuollon ja työsuojelun kanssa toteutetaan säännöllisesti.

12 TOIMITILAT

Neuvolatoiminta järjestetään Mikkelin kaupungin alueella sairaalan kampuksella sijaitsevassa Perhetalossa, jossa on myös erikoissairaanhoidon ja sosiaalityön toimintoja. Anttolassa ja Haukivuorella neuvolatila on terveysaseman yhteydessä. Hirvensalmella, Juvalla, Kangasniemellä, Mäntyharjulla, Puumalassa, Pertunmaalla ja Ristiinassa neuvolatoiminta on sosiaali- ja terveysaseman yhteydessä.

Savonlinnan seudulla neuvolatoimintaa järjestetään Savonlinnan keskustassa sosiaali- ja terveyskeskuksessa. Punkaharjulla, Kerimäellä, Savonrannalla ja Enonkoskella neuvolatilat sijaitsevat hyvinvointiaseman yhteydessä. Pieksämäen alueella neuvolatoimintaa järjestetään Pieksämäen keskustassa sosiaali- ja terveydenhuollon tilojen yhteydessä sekä Naarajärven, Jäppilän ja Virtasalmen kouluterveydenhoitajan vastaanoton yhteydessä.

Suun terveydenhuollon toiminta järjestetään alueen hammashoitoloissa ja Hirvensalmen, Mikkelin sekä Pieksämäen alueella 1.lk, 3.lk ja 5.lk tarkastukset tehdään liikkuvan hoitoyksikön eli pop up-yksikön avulla koulujen tiloissa.

Alla on listattu neuvoloiden toimipisteet. Myös Eloisan internetsivuilta löytyy palvelupaikat. Sivut päivittyvät Suomi.fi- palvelutietovarannosta, jolloin käytettävissä on ajantasainen tieto myös kartalla reitteineen ja ajo-ohjeineen.

<https://etelasavonha.fi/palvelut/lapset-nuoret-ja-perheet/neurolapalvelut/>

- **Enonkosken terveysasema**

- Kirkkotie 6, 58175 Enonkoski

- **Hirvensalmen hyvinvointiasema**

- Keskustie 4, 52550 Hirvensalmi

- **Kangasniemen hyvinvointikeskus**

- Sairaalanatie 13, 51200 Kangasniemi

- **Juvan hyvinvointikeskus**

- Sairaalanatie 3, 51900 Juva

- **Kerimäen terveysasema**

- Hälväntie 3, 58200 Savonlinna

- **Mäntyharjun hyvinvointikeskus**

- Sairaalanatie 3, 52700 Mäntyharju

- **Perhetalo**

- Porrassalmenkatu 35-37, 50100 Mikkelä

Etelä-Savon hyvinvointialue Eloisa

Mikkeli: Porrassalmenkatu 35–37, 50100 Mikkelä

Savonlinna: Keskussairaalanatie 6, 57120 Savonlinna

Pieksämäki: Tapparakatu 1–3, 76100 Pieksämäki

Vaihde 015 411 4100 | kirjaamo@etelasavonha.fi | www.etelasavonha.fi

• <u>Pertunmaan hyvinvointiasema</u>
• Virastokuja 1, 19430 Pertunmaa
• <u>Pieksämäen sosiaali- ja terveystalokeskus</u>
• Tapparakatu 1-3, 76100 Pieksämäki
• <u>Punkaharjun terveysasema</u>
• Kauppatie 22, 58500 Savonlinna
• <u>Puumalan hyvinvointiasema</u>
• Niementie 26, 52200 Puumala
• <u>Rantasalmen terveysasema</u>
• Ilveksentie 11, 58900 Rantasalmi
• <u>Ristiinan hyvinvointiasema</u>
• Brahentie 10, 52300 Mikkeli
• <u>Savonlinnan sosiaali- ja terveyskeskus</u>
• Keskussairaalantie 6, 57120 Savonlinna
• Käyntiosoite: Pihlajavedentie 4
• <u>Savonrannan terveysasema</u>
• Laminniementie 7, 58300 Savonlinna
• <u>Sulkavan terveyskeskus</u>
• Terveystie 2, 58700 Sulkava

13 TOIMINNAN JA TULOKSELLISUUDEN ARVIOINTI

Alueellinen neuvolasuunnitelma liitetään osaksi alueellista lasten- ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa, joka hyväksytään aluevaltuustossa valtuustokausittain ja tarkastetaan tarvittaessa. Neuvolapalveluissa toimintaa ja suunnitelman toteutumista seurataan omavalvonnan keinoin säännöllisesti ja suunnitelmallisesti.

Seurannan kohteena on erityisesti neuvola-asetuksen toteutuminen. Asiakas- ja henkilökunnan tyytyväisyyskyselyt toteutetaan vähintään, joka toinen vuosi. Tulokset käsitellään henkilökuntakokouksissa. Asiakkaiden antama palaute ja mahdolliset asiavalitukset käsitellään yhdessä asianomaisen henkilön tai yksikön kanssa. Suunnitelmat päivitetään aina, kun toiminnassa tapahtuu palvelun laatuun ja asiakas-/potilasturvallisuuteen liittyviä oleellisia muutoksia.

LIITTEET

LIITE 1

Valtakunnalliset toimintaa ohjaavat lait, asetukset ja suositukset

Säädöstekstien ajantasaiset versiot kokonaisuudessaan löytyvät: www.finlex.fi

Terveydenhuoltolaki 1326/2010

Kansanterveyslaki 66/1972, 1330/2018 velvoittaa kunnan ylläpitämään terveysneuvontaa, johon luetaan kansanterveydellinen valistustyö, raskauden ehkäisyneuvonta ja kunnan asukkaiden yleisten terveystarkastusten järjestäminen kunnassa. (Kansanterveysasetus 802/1992).

Asetus seulonnoista 339/2011.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992 koskee myös terveysneuvontaa, mm. potilaan tiedonsaantioikeuden, potilasasiakirjojen laadinnan ja salassapitosäännösten osalta.

Lastensuojelulaki (417/2007 velvoittaa entistä enemmän sosiaali- ja terveydenhuollon palveluksessa olevan henkilön ilmoittamaan ilmeisestä perhe- ja yksilökohtaisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta viipymättä sosiaalilautakunnalle. Terveysneuvonnan ja sosiaalihuollon viranomaisten on tarvittaessa järjestettävä välttämättömät palvelut raskaana olevien naisten ja syntyvien lasten erityiseksi suojelemiseksi.

Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta 338/2011

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014

Tietosuojalaki 1050/2018

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014

Lisäksi muita toimintaa ohjaavia lakeja ja asetuksia:

- Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013
- Asetus nuorten työntekijäin suojelusta (508/1986)
- Asetus rokotuksista ja tartuntatautien raskaudenaikaisesta seulonnasta (421/2004).
- Elintarvikelaki (23/2006)
- Erikoissairaanhoidonlaki (1062/1989)
- Laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017)

- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983)
- Isyyslaki (11/2015)
- Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015)
- Laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä (504/2002)
- Laki lasten päivähoidosta (36/1973)
- Laki opiskeluun liittyvissä työhön rinnastettavissa olosuhteissa syntyneen vamman tai sairauden korvaamisesta (406/2015)
- Laki rekisteröidystä parisuhteesta (950/2001)
- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista (734/1992)
- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionosuudesta (733/1992)
- Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä (559/1994)
- Laki työsuojelun valvonnasta ja työpaikan työsuojeluyhteistoiminnasta (44/2006)
- Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)
- Lukiolaki (629/1998)
- Mielenterveyslaki (1116/1990)
- Mielenterveysasetus (1247/1990)
- Pelastuslaki (379/2011)
- Perustuslaki (731/1999)
- Päihdehuoltolaki (41/1986)
- Raittiustyölaki (828/1982)
- Rikoslaki (39/1889, 578/1995, 563/1998)
- Sairausvakuutuslaki (1224/2004)
- SORA säännökset: Laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017), Ammattikorkeakoululaki (932/2014) ja Yliopistolaki (558/2009)
- Tartuntatautilaki (1227/2016) ja – asetus (146/2017)
- Terveysuojelulaki (763/1994)
- Tietosuojalaki (1050/2018)
- Työtaturma- ja ammattitautilaki (459/2015)
- Työterveyshuoltolaki (1383/2001)
- Työturvallisuuslaki (738/2002)
- Varhaiskasvatuslaki (540/2018)

LÄHTEET

Hakulinen-Viitanen, Tuovi; Hietanen-Peltola, Marke; Hastrup, Arja; Wallin, Mervi; Pelkonen, Marjaana (2012). Laaja terveystarkastus - Ohjeistus äitiys- ja lastenneuvolatoimintaan sekä kouluterveydenhuoltoon. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-708-0>

Hietanen-Peltola, Marke; Laitinen, Kristiina; Autio, Eva; Palmqvist, Riia (2018). Yhteisestä työstä hyvinvointia: opiskeluhuoltoryhmä perusopetuksessa. THL 2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-137-9>

Klemetti, Reija; Hakulinen-Viitanen, Tuovi (2013). Äitiysneuvolaopas - suosituksia äitiysneuvolatoimintaan. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-972-5>

Lastenneuvola lapsiperheiden tukena. Opas työntekijöille. Sosiaali- ja terveysministeriö, oppaita 2004:14. Helsinki. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201504223438>

Lastenneuvolakäsikirja <https://thl.fi/fi/web/lastenneuvolakasikirja>

Neuvolatoiminta, koulu- ja opiskeluterveydenhuolto sekä ehkäisevä suun terveydenhuolto. Asetuksen (380/2009) perustelut ja soveltamisohjeet. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2009:20. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-2942-5>

Mäki Päivi, Wikström Katja, Hakulinen-Viitanen Tuovi ja Laatikainen Tiina (2017). Terveystarkastukset lastenneuvolassa ja kouluterveydenhuollossa: Menetelmäkäsikirja. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-964-4>

Rimpelä, Matti; Orre, Soili; Rautava, Marie (2002). Kouluterveydenhuolto 2002: Opas kouluterveydenhuollolle, peruskouluille ja kunnille. Stakes 2002. <http://urn.fi/URN:ISBN:951-33-1059-0>

Opiskeluterveydenhuollon opas. STM, julkaisuja 2006:12. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201504225553>.

Sikiöseulonnat - Opas raskaana olevalle. Terveys- ja hyvinvoinnin laitos 2009. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085337>

Seulonnat Suomessa 2014 - Terveys- ja hyvinvoinnin laitos 2014. STM. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3534-1>

SORA-lainsäädännön toimeenpano terveydenhuollossa. Ratkaisuja opiskeluun soveltumattomuuteen. STM 2015. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3562-4>

Syödään yhdessä - ruokasuositukset lapsiperheille. THL 2019. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-254-3>

Terveydenhuollon täydennyskoulutussuositus. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki 2004. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201504227148>

Valtakunnallinen rokotusohjelma. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/rokottaminen/eri-ryhmien-rokotukset/lasten-ja-nuorten-rokotusohjelma>

Valtonen R, Mustonen K. LENE – Leikki-ikäisen lapsen neurologisen kehityksen arviointimenetelmä. Niilo Mäki Instituutti. Jyväskylä 2003.